

Opetusideoita ja -aineistoa – Pedagogiska idéer och läromaterial

Haastavien ja kiistanalaisten aiheiden opettaminen maantieteessä

Maantiede on oppiaine, joka tarkastelee maailmaa, sen ilmiöitä ja prosesseja sekä alueellisia eroja maapallolla. Tämä oppiaineen tehtävä on laaja ja haastava, eikä ole ihme, että siihen sisältyy useita opetuksen kannalta haastavia tai kiistanalaisia aiheita. Tämä johtuu siitä, että tieteenalan keskeinen paradigma on, että eri alueet ja paikat maapallolla ovat erilaisia ja moninaisia – ja ihmiset asuvat erilaisissa fyysisissä, sosiaalisissa, taloudellisissa, kulttuurillisissa ja historiallisesti rakentuneissa tiloissa ja paikoissa (Ahamer 2013). Lisäksi maantieteessä on tärkeää opettaa oppijoita ymmärtämään erityisesti monimutkaisia syy-seuraus-suhteita. Näiden monimutkaisten ja moniulotteisten kytkentöjen takia monet maantieteen aiheet ovat niin sanottuja viheliäisiä ongelmia (engl. *wicked problems*), eli ne ovat globaalisti laajoja, monimutkaisia tai vaikeita ratkaista (Simms ym. 2021). Sekä tällaiset viheliäiset ongelmat että alussa mainitut alueelliset erot tuovat maantieteen opetukseen aiheita, jotka voivat olla haastavia tai kiistanalaisia.

Miksi maantieteessä esiintyy haastavia ja kiistanalaisia opetettavia aiheita?

Erilaisuus ja erot maailmassa heijastuu usein jonkinlaisena kitkana jossakin ajassa, paikassa tai tilanteessa. Se, että maantieteen oppiaineessa keskeistä on alueellisten erojen ja alueellisen vaihtelun tarkastelu, näkyy siinä, että monet maantieteen opetettavat aiheet ja sisällöt voivat olla joillekin oppijoista sensitiivisiä, arkoja, kuten esimerkiksi muuttoliike, pakolaisuus ja konfliktit. Myös jo ihan alkutuotannon erilaiset lähtökohdat ja globaali

talous voi olla sensitiivinen aihe, jos maantieteen oppitunnilla tarkastellaan esimerkiksi niin sanottujen rahakasvien viljelyä paikallisen ravinnontuotannon tai reilunkaupan tuotannon sijaan laajoilla plantaaseilla, missä näkyy edelleen painolastia siirtomaa-ajan kipeästä historiasta. Lisäksi erilaiset luonnonvarat ja alkutuotannon mahdollisuudet ovat jakaantuneet maapallolle epätasaisesti, ja maantiede pyrkii tieteenalana sekä selittämään niiden jakautumista, jakautumisen syitä että sen seurauksia. Eivätkä nämä seuraukset ole aina mitään helppoja aiheita opettaa maantieteen oppitunnilla. Valitettavasti luonnonvarat – sekä niiden olemassaolo että puute – ovat usein merkittävimpiä tekijöitä, jotka ovat aiheuttaneet lukuisia sotia ja konflikteja. Sodat ja konfliktit ovat myös maantieteellisiä aiheita ja siksi ne esiintyvät maantieteen oppisisällöissä. Lisäksi monet ympäristömuutokset, kuten tunnetuimpana esimerkkinä ihmisen aiheuttama nykyinen ilmastonmuutos, ovat maantieteellisiä aiheita, ja ne saattavat aiheuttaa oppilaissa ahdistusta tai epätoivoa (Seeve & Muukkonen 2020). Tämä tekee näistäkin vaikeita aiheita maantieteen opetuksessa. Maantiede on siis pullollaan opetettavia aiheita, jotka oppija voi kokea ahdistavaksi, mikä tekee siitä haastavan opetettavan aiheen. Oikeastaan on siis ihme, että kansallisissa opetussuunnitelmissa (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014; Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015) ei mainita tällaisia negatiivisia tunnetiloja.

Vaikka maantiede tieteenä ja oppiaineena pyrkii tarkastelemaan tällaisia aiheita objektiivisesti ja rationaalisesti, voivat oppijat silti kokea näitä haastaviksi tai ahdistaviksi. Tähän on monta syytä ja teki-

jää. Ensinnäkin lapsi tai nuori voi olla huolestunut tulevaisuudesta, ja voi siksi kokea esimerkiksi ympäristöahdistusta (Pihkala 2017). Toiseksi oppilas voi olla hämillään, koska mediassa esiintyy maantieteellisiin teemoihin ja maailman ilmiöihin liittyviä mielipiteitä ja kannanottoja laidasta laitaan ja jopa harhaanjohtavaa tai väärää tietoa (Muukkonen ym. 2022). Kolmanneksi lapsen tai nuoren elämäntähtämys tai oma identiteetti, tai niiden kehittyminen, voi olla ristiriidassa sen kanssa mitä maantieteen luokassa opetetaan (Muukkonen 2017a). Myös tällöin muuten aivan harmittomalta tuntuvasta opetettavasta aiheesta voi muodostua opetustilanteessa haastava aihe oppijalle. Neljänneksi oppijalla voi olla hyvinkin suoria omakohtaisia epämiellyttäviä kokemuksia vaikkapa konflikteista tai niiden seurauksista, minkä takia aihe on hänelle henkilökohtaisesti haastava ja arka (Muukkonen 2017b). Viidenneksi esimerkiksi kulttuurisesti moninaisessa luokassa jotkin aiheet voivat olla osalle oppijoista henkilökohtaisesti haastavia tai kiistanalaisia esimerkiksi erilaisten maailmankatsomusten ja -näkemysten myötä, jolloin nuoren oma tai hänen perheensä maailmankatsomus voi olla ristiriidassa maantieteen oppitunnilla opetettavan asian kanssa (Muukkonen 2017b).

Haastavia aiheita on siis maantieteen opetussisällöissä useita, ja ne ovat haastavia useista eri syistä. Tyypillisesti nämä ovat sellaisia, joissa karkean jaottelun mukaan voidaan nähdä esiintyvän ja yhdistyvän seuraavia sisältöjä: 1) luonto, ympäristö tai luonnonvarat, 2) ihminen ja ihmistoiminta tai 3) vaihtelevan laatuinen informaation nopea kulku globaalissa mediaverkostossa. Haastavia aiheita maantieteen opetuksessa ovat esimerkiksi monet Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan tilaamassa raportissa listatut tulevaisuuden globaalit trendit ja ilmiöt (Ahvenharju ym. 2020). Näistä monia voidaan käsitellä maantieteen tieteenalan ja oppiaineen avulla ja opettaa maantieteessä. Näihin kuuluvat muun muassa:

Ilmastonmuutos. Tämä aihe on yksi merkittävimmistä ja kiistanalaisimmista tällä hetkellä. Se on kiistanalainen, koska useat tahot tahtovat kieltää ensinnäkin nykyisen ilmastonmuutoksen kokonaan, toiseksi sen, että se on ihmisen aiheuttama tai kolmanneksi sen, että sen vaikutukset olisivat merkitykselliset. Ilmastonmuutoksen syyt ja seuraukset ovat monitahoisia, ja niitä käsitellään usein poliittisesta tai asenteellisesta näkökulmasta, vaikka tutkijoiden puolelta onkin olemassa konsensus nykyisen ilmastonmuutoksen olemassaolosta. Lisäksi ilmastonmuutoksen kieltäjät saavat paljon tilaa mediassa ja varsinkin sosiaalisessa mediassa. Tällainen ristiriitainen viestintä ja mielipiteisiin vaikuttaminen voivat hämmäntää nuorta. David Simmin ja kump-

paneiden (2021) mukaan ilmastonmuutosta kuvataan usein ”superviheliäiseksi” ongelmaksi (engl. *super-wicked problem*), koska siihen liittyy ehkäisevien toimien kiireellisyys, epävarmuus tulevasta ja eri tahojen ristiriitaiset intressit.

Maankäytön muutokset ja kaupungistumisen ongelmat. Ihmiset pakkautuvat asumaan urbaaneille alueille, ja sen myötä tapahtuu ihmisasutuksen tiivistymistä ja maapallon pinnan muokkaamista ihmisen tarpeisiin. Vaikka tiivistyvä asutus tarjoaa mahdollisuuksia muun muassa kuljetuskustannusten ja palveluiden tuottamisen kustannusten laskuun, aiheuttaa tiivistyvä ihmisasutus ja kaupunkiseutujen laajeneminen myös paljon lieveilmiöitä. Esimerkiksi uusien rakennusten, asuinalueiden ja liikenneverkon rakentaminen voi johtaa luonnonvarojen vähenemiseen ja ympäristön pilaantumiseen sekä ihmiselle haitallisten ympäristöhaittojen yleistymiseen, kuten saasteet ja melu. Myös nuoret voivat kokea nämä ahdistavina tai ne voivat vaikuttaa myös heidän kokonaisterveyteensä – ei vain aikuisten.

Poliittinen epävakaus maailmassa. Maantieteellä ja geopolitiikalla on vahva yhteys. Esimerkiksi globaali vakaus sekä erimielisyydet rajoista ja territorioista voivat johtaa kiistoihin ja konflikteihin ja jopa sotiin ja rajojen muutoksiin. Joillakin maantieteen luokan oppijoilla voi olla joko suoria tai perheen tai suvun kautta välillisiä kokemuksia näistä (Muukkonen 2017b).

Väestökysymykset. Maapallon väkiluku kasvaa, väestö jakautuu maapallolla epätasaisesti ja ympäristön kantokyky ylittyy. Nämä voivat huolettaa nuoria – tai niiden seuraukset voivat välillisesti koskettaa nuoria. Siksi väestönkasvuun ja nuorten omaan tulevaisuuteen liittyvät asiat voivat olla heille ahdistavia.

Luonnonvarojen riittävyys ja huoli kestävästä. Maapallon luonnonvarojen kestävä käyttö ja hallinta on tärkeää niiden riittävyyden sekä vastuullisen käytön kannalta. Esimerkiksi luonnonvarojen niukkuus ja niiden tuhlaamisen seuraukset voivat johtaa konflikteihin ja ympäristön pilaantumiseen, mikä voi huolettaa nuoria.

Terveysuhat. Covid-19-pandemian aika oli muutamalle ikäluokalle nuoria heidän elämänsä suuresti mullistanut vaihe – ei pelkästään tartuntojen ja riskin takia, vaan sen takia, että yliopistoissa ja toisella asteella aloitti opintonsa tuhansia nuoria kireiden rajoitusten ja etäopetuksen varjon alla. Monestakin syystä globaalit ja paikalliset terveysuhat ovat monelle nuorelle ahdistavia aiheita.

Luonnonmullistukset. Medioissa on aika ajoin uutisia, milloin metsäpaloista, milloin maanjäristyksistä tai lumivyöryistä ja niiden uhreista. Nämä luonnonmullistukset ovat juuri niitä hasardeja, joi-

ta maantieteessä opetetaan. Ja kun nämä hasardit toteutuvat ja vaikuttavat ihmiseen ja ihmistoimintaan, puhutaan maantieteessä riskeistä. Hasardit ja riskit ovat esimerkiksi kaikille lukiolaisille pakollisen GE 1 -kurssin keskeistä sisältöä, ja näin ollen niiden opettaminen koskettaa kaikkia lukiolaisia. Hasardeja käsitellään jonkin verran myös perusopetuksen yläluokkien maantiedon opetuksessa, joka tavoittaa koko ikäluokan. Kun hasardeista ja riskeistä uutisoidaan yhtenäin aina jostakin päin maailmaa, voivat nuoret kokea ne maantieteen opitunnilla ahdistavina.

Edellä mainitut ovat esimerkkejä sellaisista haastavista ja kiistanalaisista aiheista maantieteessä, joiden kohdalla opettajien on hyvä tiedostaa se ja mukauttaa opetustaan tarvittaessa. Maantieteen opettajilla on ensinnäkin tärkeä rooli auttaa oppijoita ymmärtämään tällaisia ilmiöitä, mutta toisekseen kuitenkin myös vastuu huolehtia, että oppijat eivät koe niiden käsittelyä liian ahdistavina tai hämäänny aiheen kiistanalaisuudesta liikaa. Monia edellä kuvattuja ilmiöitä tapahtuu maapallolla jo nyt, mutta suurella todennäköisyydellä niiden kanssa tullaan elämään yhä tiiviimmin tulevina vuosina ja vuosikymmeninä tai niiden vaikutukset ja heijastukset ilmenevät voimakkaampina vasta tulevaisuudessa eli nykykuorten aikuisuuden aikoina. Tämän päivän nuoria usein huolettaakin heidän oma tulevaisuutensa.

Median ja viestinnän kautta välittyä monia totuuksia ja mielipiteitä

Liki kaikkiin maantieteen oppiaineiden haastaviin ja kiistanalaisiin aiheisiin liittyy usein monia totuuksia, mielipiteitä ja näkökulmia, jotka ovat ristiriidassa toistensa kanssa. Vaikka nykyisestä ilmastonmuutoksesta vallitseekin tieteellinen konsensus, on medioissa esillä jatkuvasti mielipiteitä ja väitteitä puolesta ja vastaan sekä kaikkea siltä väliltä. Tuulivoimaa saatetaan vastustaa mediassa paikallisesti hyvinkin voimakkaasti, kun sen koetaan häiritsevän maisemaa, vaikka uusiutuvien energia-lähteiden edut tiedetään ja riippuvuutta fossiilisista polttoaineista halutaan yleisesti vähentää. Tällöin voi esiintyä niin sanottua ”not in my backyard”, NIMBY-asennetta paikallisten keskuudessa ja paikallismedioissa, eli jokin asia voi olla paikallisesti kiistanalainen. Tämä voi heijastua maantieteen opitunnilla siihen, kun käsitellään aiheena uusiutuvia energiamuotoja. Maantieteen opetuksessa esiintyy monia muitakin kiistanalaisia aiheita, kuten vaikkapa väestönkasvua, maanmuokkausta ja rakennusta, poliittista maantietoa ja luonnonvarojen hallintaa. Näihin aiheisiin liittyen esiintyy monia erilaisia totuuksia ja näkökulmia, jotka ovat ristiriidassa tois-

tensa kanssa. Nuoret voivat kokea tämän maantieteen tunnilla hämmentävän.

Tätä monien totuuksien ja mielipiteiden sekamelskaa lisää usein se, että nykyisessä nopean ja laajan kattavuuden mediayhteiskunnassa kuka vain voi tuoda äänensä kuuluviin vaikkapa sosiaalisessa mediassa, ja viestit välittyvät nopeasti globaalistakin. Eri ihmiset voivat tuoda julki toisistaan poikkeavia näkemyksiä ja argumentteja. Nämä tekijät entisestään lisäävät maantieteellisten aiheiden kiistanalaisuuden kokemuksia. Nuoret voivat hämmennyksen lisäksi tulla harhaanjohtetuiksi kaikella tällä valtavalla informaatiomäärällä, jota nykyaikana leviää.

Maantieteen opettajan pedagogiset ratkaisut

Vaikka maantieteen opettaja tunnistaa, että jokin aihe voi olla tietyssä tilanteessa ja tietyn luokan kanssa haastava tai kiistanalainen, tutkimusten mukaan opettajat eivät välttä näiden aiheiden käsittelyä, vaan pitävät niitä usein olennaisena osana opetusta (Muukkonen 2017a, 2019). Lisäksi opettajat usein tiedostavat velvollisuutensa opettaa kansallisten opetussuunnitelman perusteiden mukaiset sisällöt, vaikka ne sisältäisivät kiistanalaisia tai emotionaalisesti kuormittavia teemoja. Tämä edellyttää opettajalta huolellista ennakointia ja suunnittelua tai kykyä lukea tilannetta luokassa. Maantieteen opettajan pedagogiset ratkaisut haastavien ja kiistanalaisten aiheiden käsittelyssä perustuvat ennakointiin, monipuoliseen valmisteluun, turvallisen ilmapiirin luomiseen, tunteiden ja kokemusten huomioimiseen sekä kriittisen ajattelun tukemiseen (Muukkonen 2025).

Opettajan on ensin tunnistettava, miksi jokin aihe voisi olla haastava luokassa tai haastava vain yhdelle yksittäiselle oppilaalle: liittyykö se oppilaiden henkilökohtaisiin kokemuksiin, kulttuuriseen taustaan, ajankohtaisiin mediassa esillä olleisiin tai itse koettuihin konflikteihin tai kriiseihin tai ylipäätään aihepiiriin arkaan luonteeseen. Opettajan on tärkeää tiedostaa kulloisenkin oppilasryhmän erityispiirteet, kuten kielitaito ja mahdolliset traumaattiset kokemukset (esimerkiksi pakolaisuuteen liittyen), sillä tällainen ennakointi auttaa opettajaa valitsemaan sopivat lähestymiskulmat ja opetusmenetelmät sekä varautumaan antamaan omalla toiminnallaan nuorelle emotionaalista tukea (Muukkonen 2025).

Tämän jälkeen valmisteluvaiheessa opettajan tulee etsiä ja rakentaa opetukselle monipuolinen materiaali pohja, joka sisältää esimerkiksi tieteellisiä ja faktoihin perustuvia useita eri lähteitä, kuten uutisia eri näkökulmista, dokumentteja, raportteja, karttoja tai neutraaleja visuaalisia aineistoja. Moni-

puoliset lähteet tukevat oppilaiden kriittistä ajattelua ja auttavat ymmärtämään, että useista maailman ilmiöistä ja tapahtumista ei ole vain yhtä totuutta, vaan monesti useita rinnakkaisia tulkintoja (Cantell 2011; Paavola 2018). Opettajan tehtävä on esittää eri näkökulmat tasapuolisesti ja objektiivisesti, välttämällä omien arvojen liiallista esille tuomista. Näin autetaan oppilaita hahmottamaan ilmiöiden monimutkaisuutta ja ymmärtämään, että tiedon luonne on kontekstuaalista.

Haastavien aiheiden käsittelyssä opettajan on tunnistettava tunteiden merkitys oppimisessa. Ilmastomuutos ja kestävä kehityksen kysymykset voivat herättää oppilaisa ympäristöahdistusta, johon voi liittyä pelkoa, surua tai avuttomuuden tunnetta. Näitä tunteita ei tule tukahduttaa, vaan ne voidaan nähdä muutoksen moottorina, kun oppilaille tarjotaan keinoja käsitellä niitä ja rakentaa toivoa (Pihkala 2017; Seeve & Muukkonen 2020). Ratkaisukeskeinen näkökulma voisi onnistuessaan lievittää ahdistusta ja vahvistaa toimijuutta. Opettajan tulee myös antaa tilaa kokemusten jakamiselle, mutta ei toisaalta pakottaa ketään kertomaan henkilökohtaisia asioita (Muukkonen 2017b). Oppilaiden omien kokemusten huomioiminen voi rikastaa opetusta, mutta niiden käsittelyssä on oltava hienovarainen, jotta yksittäinen oppilas ei koe leimaantumisen pelkoa. Lisäksi opettajan tulisi olla valmis ohjaamaan keskustelua luokassa rakentavasti ja tarvittaessa rajata aiheita, jotta oppitunnin ilmapiiri säilyy turvallisena ja kunnioittavana (Muukkonen 2025).

Haastavien aiheiden käsittely vaatii opettajalta myös jatkuvaa itsearviointia. Oppitunnin jälkeen opettajan tulisi pohtia, mikä toimi hyvin, ilmenikö oppijoissa herkkiä reaktioita ja mitä voisi tehdä seuraavalla kerralla toisin. Reflektio auttaa kehittämään opetuskäytäntöjä ja opettajan omaa toimintaa sekä varmistamaan, että opettaja pystyy jatkossa entistä paremmin tukemaan oppilaiden oppimista ja hyvinvointia, kun käsitellään haastavia ja kiistanalaisia aiheita (Muukkonen 2025).

Opettajalla on useita konkreettisia keinoja käsitellä haastavia ja kiistanalaisia aiheita luokassa. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi seuraavat (vain muutaman mainitakseni):

1. Ennakkosuunnittelu. Opettaja voi suunnitella tarkasti aiheet ja tehtävät ennen luokan alkua ja varautua mahdollisiin ongelmiin.

2. Keskustelun johtaminen. Opettaja voi johtaa keskustelua ja ohjata sen sellaiseen suuntaan, joka edistää rauhallista, kunnioittavaa ja objektiivista keskustelua.

3. Luokan säännöt ja keskustelukulttuuri. Opettaja voi yhdessä oppijoiden kanssa asettaa luokkaan säännöt, mikä voi auttaa luomaan hyvän keskustelukulttuurin. Tällaisen ilmapiirin vallitessa voidaan arvostaa kaikkia mielipiteitä.

4. Lähteiden tarkastelu. Opettaja voi opettaa oppilaille taitoja tarkastella ja vertailla erilaisia lähteitä ja näin pyrkiä objektiivisuuteen.

5. Välitön puuttuminen. Opettajan tulee välittömästi puuttua siihen, jos oppilaiden puheet tai käytäytyminen ovat loukkaavia tai rasistisia.

Opettajan muistilista haastavien aiheiden opetukseen

Järjestimme Helsingin yliopiston geotieteiden ja maantieteen osastolla kesäkuun 2025 alussa yhden päivän mittaisen ammatillisen täydennyskoulutuksen maantieteen opettajille ja maantiedettä opettaville. Koulutuksessa oli viisi eri teema-alueita, joista haastavat ja kiistanalaiset aiheet muodostivat yhden teeman. Muita teema-alueita olivat a) kielitietoisuuden huomioiminen maantieteen opetuksessa, b) kriittinen medialukutaito ja uutisten tarkastelun ratkaisut, c) geomedia-käsitteen laaja-alaisuuden halluunotto opetuksessa sekä d) Tieteen termipankin maantieteen termityöskentely. Koulutuksen rahoitti Opetushallitus (OPH), ja koulutus kulki nimellä *Ratkaisuja maantieteen opetuksen ajankohtaisiin aiheisiin*. OPH:n rahoituksen turvin koulutus oli osanottajille ilmainen. Lisäksi järjestimme myöhemmin syksyllä 2025 ja talvella 2025–2026 vielä uusintakierroksia verkkokoulutusmahdollisuutena ja uutena mahdollisuutena niille, jotka eivät päässeet osallistumaan kesäkuun koulutukseen.

Koulutuksen materiaaleista laadittiin avoimia oppimateriaaleja, jotka julkaistiin Avointen oppimateriaalien kirjastossa ([AOE.fi](https://aoe.fi)). Haastavien aiheiden opetuksesta maantieteessä laadin koulutuksen materiaaliksi opettajan muistilistan (Muukkonen 2025). Taulukko 1 esittelee ja tiivistää oppimateriaalin tämän opettajan muistilistan. Materiaali sopii maantieteen opettajien lisäksi toki muidenkin oppiaineiden opettajille sekä opettajille eri koulutusasteilla, kun he kohtaavat opetuksessaan arkoja, haastavia ja kiistanalaisia opetettavia aiheita. Haastavia ja kiistanalaisia opetettavia aiheita löytyy varsinkin näkemys- ja katsomusaineissa sekä maantieteen lähialoilla kuten historiassa, yhteiskuntaopissa ja terveystiedossa (ks. Puustinen ym. 2025). Tämä opettajan materiaali on julkaistu CC BY 4.0-lisenssillä, eli sitä saa vapaasti käyttää, jakaa ja muokata, kunhan viittaa alkuperäiseen.

Taulukko 1. Opettajien muistilista arkojen ja haastavien aiheiden opettamiseen maantieteessä (alkuperäinen ks. Muukkonen 2025).

Vaihe	Tehtävä	Kuvaus tai lisätietoja
1. Ennen opetusta	1.1 Tunnista aihe	Onko kyseessä herkkä, poliittinen tai ahdistava tema?
	1.2 Pohdi, miksi aihe voi olla vaikea	Sisällöstä, oppilaiden taustoista tai ajankohtaisuudesta johtuen?
	1.3 Tiedosta oppilasryhmän erityispiirteet	Kulttuurinen moninaisuus, kielitaito, mahdolliset henkilökohtaiset kokemukset jne.
2. Valmistelu ja suunnittelu	2.1 Laadi monipuolinen materiaaalipohja	Tieteelliset ja faktoihin pohjautuvat lähteet, uutiset eri näkökulmista, dokumentit, kartat, kokemukset jne.
	2.2 Valitse opetusmenetelmä	Keskustelu, ryhmätyö, yksilöpohdinta, draama, visualisointi jne.
	2.3 Ennakoi ja rakenna tukea	Mieti, miten tarjoat oppilaille emotionaalista tukea.
3. Oppitunnin aikana	3.1 Luo turvallinen ilmapiiri	Kannusta kunnioittavaan vuorovaikutukseen ja avoimuuteen.
	3.2 Pysy neutraalina ja objektiivisena	Vältä omien arvojen ja asenteiden liiallista esille tuomista.
	3.3 Esitä useita näkökulmia	Mahdollista erilaiset tulkinnat ja keskustelut.
	3.4 Johda keskustelua rakentavasti	Rajaa aiheita ja ohjaa tarvittaessa takaisin asiaan.
4. Oppilaan tukeminen	4.1 Anna tilaa kokemuksille – mutta älä pakota	Voit antaa mahdollisuuden jakaa kokemuksia, mutta kunnioita sitä, jos oppilas ei halua tuoda esille kokemuksiaan.
	4.2 Harjoitella medialukutaitoa ja lähdekritiikkiä	
	4.3 Tuo esiin myös ratkaisuja ja toivoa	Esimerkiksi ilmastoaiheissa ratkaisukeskeinen näkökulma voi lievittää ilmastoahdistusta.
5. Opetuksen jälkeen	5.1 Reflektoikaa lopuksi haastavan aiheen opetuksen jälkeen	Mikä toimi hyvin aiheen käsittelyssä tai opetuksessa?
		Ilmenikö oppilaiden herkkiä reaktioita? Miten toimin?
		Mitä voisin tehdä seuraavalla kerralla toisin samaa tai muuta haastavaa aiheitta opettaessa?

KIRJALLISUUS

- Ahamer, G. (2013) Multiple cultures of doing geography facilitate global studies. *Multicultural Education & Technology Journal* 7(2–3) 228–250. <https://doi.org/10.1108/17504971311328099>
- Ahvenharju, S., Pouru, L., Minkkinen, M. & Ahlqvist, T. (2020) Tulevaisuustiedon lähteillä: analyysi ennakointiraporteista ja tulevaisuuden ilmiöistä. *Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu* 6/2020. <https://www.eduskunta.fi/FI/valiokunnat/tulevaisuusvaliokunta/julkaisut/Sivut/tulevaisuustiedon-lahteilla-analyysi-ennakointiraporteista-ja-tulevaisuuden-ilmi-oista.aspx> 4.12.2025.
- Cantell, H. (2011) Maantieteen opetus globaalina ymmärryksen edistäjänä. *Terra* 123(1) 3–15.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Opetushallitus, Helsinki.
- Muukkonen, P. (2017a) Maahanmuuttajataustaisten nuorten kotoutumisen paikat ja maantiede: asuinympäristö, koulu ja maantieteen luokka. *Terra* 129(1) 29–37.
- Muukkonen, P. (2017b) Maantieteen oppituntien sisällöt ja niiden käsittely kulttuurisesti moninaisessa luokassa: opettajien kokemuksia mahdollisuuksista ja haasteista. *Terra* 129(1) 17–27. <https://terra.journal.fi/article/view/107163> 9.12.2025.
- Muukkonen, P. (2025) Haastavat aiheet maantieteen opetuksessa: Opettajan muistilista. Avointen oppimateriaalien kirjasto. https://urn.fi/urn:nbn:fi:oerfi-202511000000954_8
- Muukkonen, P., Hynynen, L., Jäntti, L. & Lammi, P. (2022) Geomedia on keskeinen osa maantieteen opetusta, mutta miksi ja mitä se on? *Terra* 134(3) 191–193. <https://terra.journal.fi/article/view/121685> 9.12.2025.
- Paavola, H. (2018) Kommentaari: Kulttuurinen moninaisuus koululuokassa. *Versus-lehti*. <https://www.versuslehti.fi/tiededebatti/kulttuurisesti-moninaisessa-maantieteen-luokassa-voi-amenttaa-oppilaiden-kokemuksista-eika-arkoja-aiheita-tarvitse-valttaa/> 4.12.2025.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus, Helsinki.
- Pihkala, P. (2017) *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo*. Kirjapaja, Helsinki.
- Puustinen, M., Marjokorpi, J. & Sännti, J. (2025; toim.) *Erimielisten tila – Vaikeiden aiheiden käsittely opetuksessa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Seeve, T. & Muukkonen, P. (2020) Ympäristöahdistus maantieteen kouluopetuksessa. *Terra* 132(2) 91–94. <https://terra.journal.fi/article/view/90014> 9.12.2025.
- Simm, D., Marvell, A. & Mellor, A. (2021). Teaching “wicked” problems in geography. *Journal of Geography in Higher Education* 45(4) 479–490. <https://doi.org/10.1080/03098265.2021.1956883>

PETTERI MUUKKONEN
Geotieteiden ja maantieteen osasto,
Helsingin yliopisto